

In memoriam – Rudi Koželj (1943–2004)

Maja letos smo se delavci Zgodovinskega arhiva Celje poslovili od našega sodelavca in nekdanjega direktorja Rudija Koželja. Rodil se je 19. novembra 1943 v Vojniku. Po končani osnovni šoli, ki jo je obiskoval v svojem rojstnem kraju, se je odločil za poklic avtomehanika in se po koncu vajenske dobe zaposlil pri GIP Ingrad Celje. Kmalu je spoznal, da njegova izbira poklica ni bila prava in se ob delu vpisal na oddelek za odrasle na celjski gimnaziji. Po opravljeni maturi se je vpisal na Filozofsko fakulteto v Ljubljani, kjer je študiral zgodovino in sociologijo. Leta 1971 se je zaposlil v Zgodovinskem arhivu Celje in tu svoje službovanje tudi končal. Najprej je opravljal delo arhivista, nato je postal vodja strokovne službe, v obdobju 1988–2001 pa je bil direktor arhiva.

Kot človek je bil Rudi Koželj izredno tih in skromen. Kdor ga ni bolje poznal, bi verjetno kar težko verjel, da je bil nedvomno eden najbolj vsestransko razgledanih slovenskih arhivistov in zgodovinarjev našega časa. Knjiga mu je resnično predstavljala pravo prijateljico, tako da ji je posvetil večino svojega prostega časa. Poleg zgodovinskih in arhivističnih del je rad v roke vzel tudi druga družboslovna dela. Kako obsežno je bilo njegovo znanje, smo nekateri njegovi sodelavci in prijatelji spoznali v tistih redkih trenutkih, ko se je "odprl" in nam o kakšni stvari, o kateri smo komaj kaj vedeli, kot iz rokava natresel toliko raznih podatkov in dejstev, da smo samo strmeli in dobivali že kar komplekse. To pa ni veljalo samo za zgodovinsko in arhivsko stroko, ampak tudi za nekatera druga področja. Žal vsega tega svojega znanja ni znal ali ni hotel tudi uporabiti in izkoristiti, da bi se uveljavil kot znanstveni raziskovalec, čeprav je razen potrebnih ambicij, vsekakor izpolnjeval vse pogoje za to.

Rudi Koželj tako za seboj ni pustil omembe vredne bibliografije, pustil pa je globoko sled kot človek. Kot direktor je bil do vsakega sodelavca enako prijazen in pošten ter med nami nikoli ni delal razlik. Vsakemu, ki je pokazal voljo do dela, je dal možnost, da se izkaže in mu je bil pri tem tudi pripravljen pomagati, če je le bilo mogoče. Prav s tem je največ prispeval k temu, da

se je pri posameznikih lahko sprostila ustvarjalna energija; za to namreč prej v našem arhivu ni bilo možnosti. Rezultati takšnega njegovega pristopa so se kmalu pokazali, saj je Zgodovinski arhiv Celje pod njegovim vodstvom kmalu dosegel visoko strokovno raven in postal eden najboljših arhivov v Sloveniji.

Rudi Koželj nam bo ostal v spominu tudi kot človek, ki je vedno pokazal razumevanje za težave in probleme drugih, sam pa nas s svojimi problemi in težavami ni nikoli želel obremenjevati, čeprav jih je brez dvoma imel. Tudi ko se je jeseni 2003 moral soočiti s kruto resničnostjo, da je neozdravljivo zbolel, je znal svojo usodo prenašati nadvse stoično. Vse to pa so lastnosti, ki so dane le malokateremu posamezniku in prav zaradi njih se ga bomo njegovi sodelavci in vsi, ki so ga poznali, vedno spominjali z velikim spoštovanjem.

Milko Mikola

Rozalija Lukman-Barbka (1920–2004)

Septembra 2004 je umrla Rozalija Lukman-Barbka, arhivska strokovna delavka in vodja Zgodovinskega arhiva Centralnega komiteja ZKS. V Zgodovinskem arhivu je delala od njegovih prvih začetkov v letu 1945 do upokojitve konec leta 1972.

Barbka Lukman je bila rojena 9. septembra 1920 v Hrastniku kot najstarejša od štirih otrok. Oče je delal v rudniku, mati je gospodinjala. Ko je bilo Barbki osem let in najmlajšemu bratu nekaj mesecev, je mati umrla. Njena smrt je družino močno prizadela. Oče je s skromnimi možnostmi komaj poskrbel za otroke. Barbka je končala meščansko šolo. Želela je na učiteljske, a z meščansko šolo ni mogla. Opravila je Christofov trgovski tečaj in se pred drugo svetovno vojno zaposlila v Ljubljani.

Po italijanski okupaciji leta 1941 se je v Ljubljani vključila v narodnoosvobodilno gibanje. Bila je kurirka v dokumentni tehniki in nato v poverjeništvu centralnega komiteja KPS za Ljubljano. Aprila 1943 je bila izdana in italijanske okupacijske oblasti so jo aretirale. Po hudem nekajtedenskem mučenju na kvesturi – a ni nikogar izdala – je bila pred italijanskim vojaškim vojnim sodiščem obsojena na 12 let ječe. Iz zapora je prišla novembra 1943 po nemški zasedbi Ljubljane. Februarja 1944 je odšla v partizane na Primorsko. Delala je krajši čas med mladino v Pivškem okrožju, potem v pokrajinski tehniki in nato kot administrativna moč pri pokrajinskem poverjeništvu centralnega komiteja KPS za Primorsko. Februarja 1945 je odšla na Dolenjsko, na sedež Centralnega komiteja KPS. Tam je opravljala administrativna dela.

Delo pri Centralnem komiteju je nadaljevala tudi po osvoboditvi in prihodu v Ljubljano maja 1945 – sprva v glavni pisarni, nato pri komisiji za agitacijo in propagando in potem v zgodovinskem oddelku. Zupano ji je bilo delo pri zbiranju in urejanju arhiva.

Ob osvoboditvi je Znanstveni inštitut pri predsedstvu slovenskega narodnoosvobodilnega sveta želel rešiti čim več arhivskega gradiva, ki se je nabralo na slovenskem ozemlju v letih vojne 1941–1945. V naslednjih letih so njegovi člani po terenu iskali in zbrali ohranjeno partizansko gradivo, gradivo okupatorskih civilnih in vojaških oblasti in slovenskih kvizlinških formacij. S tem so ustvarili temeljne možnosti za ustanovitev Inštituta oz. Muzeja narodne osvoboditve, ki naj bi napisal zgodovino narodnoosvobodilnega boja. Partijsko gradivo so izročali centralnem komiteju KPS. V začetku leta 1949 je bil tu ustanovljen zgodovinski oddelk, ki je razširil področje delovanja in poleg gradiva iz obdobja 1941–1945 zbiral tudi gradivo o delovanju KP na Slovenskem od njene ustanovitve dalje. Pomembnejše dokumente naj bi objavljali, podatke pa posredovali za raziskovalne, publicistične in druge namene ter pripravljali gradivo za pisanje zgodovine Komunistične partije.

Pod strokovnim vodstvom Barbke Lukman so v prihodnjih letih zbrali precej gradiva partijskih organizacij, osebne fonde in zbirke članov in partijskih sodelavcev, dele fondov različnih provenienc, kot so bili npr. kazenski spisi z zaplenjenim obremenilnim materialom obtoženih komunistov, kopije spisov iz arhiva Kominterne in drugih arhivov. Sistematično so zbirali tudi spominsko gradivo.

Z odkupi, nakupi v antikvariatih in darili so pridobili originale predvojnega partijskega ilegalnega in legalnega tiska (knjige in brošure), revije iz predvojnega obdobja, partijske in skojevske časopise, tudi take, ki so bili razmnoženi samo na ciklostil ali šapirograf – ter partijske legalne časopise. Pridobili so skoraj vse natisnjeno gradivo NOB za obdobje 1941–1945.

Zgodovinski arhiv je ustvaril tudi bogato fototeko. Zbiral je predvsem fotografije iz predvojnega obdobja, ker je za fotografije iz NOB poskrbel že tedanji Muzej ljudske revolucije. Sistematično so zbirali gradivo ob raznih razstavah, obletnicah pomembnejših dogodkov,

ob pripravi fotografskega zbornika o boju KPS. Pridobili so tudi zbirke posameznikov.

Gradivo so uredili in popisali. Poskrbeli so za materialno zaščito svojih zbirk. Dokumente iz let 1941–1943 so prepisali, da slabo ohranjenih, poškodovanih in velikokrat komaj čitljivih originalov niso več dajali v uporabo. Del dokumentov so laminirali. Vse gradivo pa so zaradi varnosti posneli tudi na mikrofilme.

Obseg in urejenost gradiva v Zgodovinskem arhivu CK ZKS – danes del Arhiva Republike Slovenije – kaže, kako zavzeto in odgovorno je Barbka Lukman opravila svoje delo. Arhivska zakonodaja je Komunistični partiji oz. Zvezi komunistov omogočala samostojno varovati arhivsko gradivo, ki je nastalo na njenem delovnem področju. Zgodovinski arhiv je bil tak specialni arhiv. Barbka Lukman pa se je pri delu naslonila na prakso v preostalih arhivih. V Arhivsko društvo Slovenije se je včlanila takoj po ustanovitvi in že leta 1955 postala članica njegovega izvršnega odbora. Zgodovinski arhiv se je v šestdesetih letih včlanil v Skupnost arhivov Slovenije.

Barbka Lukman je bila dobra poznavalka NOB, udeležencev in dogajanj, temeljito je poznala arhivsko gradivo. In s svojim znanjem je nesebično pomagala številnim uporabnikom pri pripravi monografij, člankov, zbornikov, razstav in raznih drugih prireditiv. Pomemben je njen prispevek pri pripravi dokumentov za objavo. V publikacijah dokumentov Zgodovinski arhiv Komunistične partije Jugoslavije Tom V, Socialistično gibanje v Sloveniji 1869–1920, Beograd 1951; Jesen 1942. Korespondenca Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča. Ljubljana 1963; Dokumenti ljudske revolucije, knjige 1 – 6, Ljubljana 1962, 1964, 1966, 1968, 1978, 1981; Fotografski dokumenti o boju Komunistične partije Slovenije I /1, 2, Ljubljana 1964 je soavtor. Dokler ji je dovoljevalo zdravje, je sodelovala še tudi po upokojitvi.

Bila je nosilka partizanske spomenice 1941 in drugih odlikovanj, med drugimi Reda hrabrosti – 1945, reda dela II – 1965 in reda zasluga za narod z zlato zvezdo – 1980.

Z Barbko Lukman sva se srečevali dolga leta v arhivskih vrstah. Pri pripravljanju dokumentov ljudske revolucije sva posebno veliko sodelovali zlasti po smrti glavnega urednika Miroslava Luška, saj sva sami dokončali peto in pripravili šesto knjigo. Bila je prijetna in zanesljiva sodelavka. Glede na njeno znanje, izkušnje in ugled, ki ga je uživala, sem menila, da je celo preveč skromna in se preveč umika v ozadje. Ko mi je nekoč povedala, kako težko se odloči za popravilo zob, ker jo to spomni na električno mučilno napravo na italijanski policiji leta 1943, sem jo nekako razumela. S spoštovanjem se je bom spominjala.

Nedvomno je njena velika zasluga, da je gradivo o zgodovini Komunistične partije Slovenije ohranjeno razmeroma popolno. Brez njenega prizadevanja bi bilo vedenje o pomembnem obdobju naše zgodovine dosti bolj pomanjkljivo.

Marija Oblak Čarni